

"Pages of „Minor Memoirs” about the Prefect Ioan Axente Sever", *Astra Salvensis*, III, 5, 2015, p. 54-71

**PAGINI DE „MEMORIALISTICĂ MĂRUNTĂ” DESPRE
PREFECTUL IOAN AXENTE SEVER¹**
Pages of „Minor Memoirs” about the Prefect Ioan Axente Sever

Nicolae DUMBRĂVESCU

Abstract: *In this article I have set out to analyze the four texts of „minor memoirs” which portray the last living years of Ioan Axente Sever, the leader of the 1st legion of Blaj during the Transylvanian revolution of 1848-1849. The four „minor memoirs” were identified in the Romanian media of Transylvania from the first half of the 20th century, more precisely in Gazeta de Transilvania, Transilvania, Arhiva Someșană and Țara Bârsei. Their authors were all scholars, namely Virgil Șotropa, Constantin Lacea, Horia Petra Petrescu and Ioan Crișan.*

Key words: revolution, revolutionary, Romanian media, „minor memoirs”.

Ioan Axente Sever a fost unul dintre cei mai importanți conducători ai Revoluției de la 1848-1849, din Transilvania, care a impresionat prin personalitatea și curajul său pe toți cei care l-au cunoscut, atât în timpul revoluției, cât și în anii ce au urmat. Drept recunoștință, pentru clipele frumoase, dar și pentru cele grele din timpul Revoluției de la 1848-1849 din Transilvania, i-au dedicat în lucrările lor memorialistice pagini importante. Dintre tovarășii de arme care au lăsat posteriorității amintiri, despre prefectul Legiuni I Blăjeană, îi amintim pe: Vasile Moldovan,² Isaia Moldovan,³ Ioan Oros alias Rusu,⁴ Ioan Ciurileanu.⁵ De asemenea, o serie de tineri care l-au cunoscut pe Ioan Axente Sever în ultimii ani de viață, impresionați și fascinați de viața eroului de la 1848, ne-au lăsat câteva pagini de „memorialistică mărunță”, despre acest mare conducător al românilor transilvăneni din timpul Revoluției de la 1848-1849. Despre Axente Sever au scris cu pasiune și entuziasm: Ioan Crișan,⁶ Virgil Șotropa,⁷ Horia Petra Petrescu,⁸ Constantin

¹ Această articol a beneficiat de suport financiar prin proiectul „Doctorat European de Calitate -EURODOC”, Contract nr. POSDRU/187/1.5/S/155450, proiect cofinanțat din Fondul Social European prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013.

² Vasile Moldovan, *Memorii de la 1848-39*, Brașov, Tipografia A. Mureșanu.

³ Isaia Moldovan, *Din întâmplările vieții. Note și schițe*, ediție îngrijită și studiu introductiv de Nicolae Dumbrăvescu, Cluj-Napoca, Editura Argonaut, 2014.

⁴ Ioan Oros, *Memorii*, ediție îngrijită și studiu introductiv de Ioan Ranca, București, 1989.

⁵ Ioan Ciurileanu, *Fragmente istorice din anii 1848-1849*, București, Tipografia Eduard Wiegand, 1887.

⁶ Ioan Crișan, „Amintiri despre Axentie Severu”, în *Arhiva Someșană*, număr 6, 1926, pp. 85-86.

⁷ Virgil Șotropa, „Taica Axentie. Amintiri”, în *Transilvania*, număr 4, 1926, pp. 159-160.

⁸ Horia Petra Petrescu, „Tata Axente”, în *Gazeta Transilvaniei*, număr 172, 1906, pp. 1-3.

Lacea.⁹ Prin urmare, menționez că: în acest articol, nu mi-am propus să mă opresc asupra vieții și activității luptătorului de la 1848, deoarece au făcut-o alți istorici foarte bine, ci doresc să analizez cele patru texte de „memorialistică mărunță”, care ne zugrăvesc ultimii ani de viață ai acestuia.

Cele patru texte memorialistice, le-am identificat în presa românească din Transilvania, din prima jumătate a secolului al XX-lea, mai exact în „Gazeta de Transilvania”, „Transilvania”, Arhiva Someșană” și „Țara Bârsei”. Ele au fost scrise de către învățații Virgil Șotropa, Constantin Lacea, Horia Petra Petrescu și Ioan Crișan. Ei au fost printre cei care l-au cunoscut îndeaproape pe prefectul pașoptist Ioan Axente Sever, în perioada în care acesta a locuit la Brașov. Prin urmare, aceștia prezintă în paginile lor de „memorialistică mărunță”, ultimii ani din viață ai lui Axente Sever, perioadă pe care acesta a petrecut-o la Brașov.

Din aceste texte memorialistice, aflăm că neînfricatul luptător de la 1848-1849 după ce și-a vândut în 1893 moșia de la Cricău, s-a stabilit la Brașov, unde și-a cumpărat o casă pe Romuri deasupra liceului sășesc.¹⁰ Tot din aceste pagini de „memorialistică mărunță”, aflăm informații prețioase despre ocupațiile pe care le-a avut Axente Sever, în anii în care a locuit la Brașov. Astfel, în primii ani de ședere la Brașov, Axente Sever, a încercat să facă negoț cu vinuri aduse din via sa de la Cricău, motiv pentru care a închiriat pivnițele liceului românesc. Din aceleași pagini de memorialistică mai aflăm că lui Axente Sever nu i-au reușit afacerile cu vin. Astfel, din acest motiv dar și datorită faptului că urca tot mai greu dealul Romurilor și-a vândut locuința de aici și s-a mutat în strada Prundului. De asemenea, în aceste pagini de memorialistică mai este menționat faptul că în primii ani, după ce s-a mutat la Brașov, Axente Sever a încercat să facă negoț cu cartofi și porci motiv pentru care s-a stabilit pentru o scurtă perioadă la Râșnov. Dar, se pare că nici această afacere nu a fost mai profitabilă pentru revoluționarul pașoptist, motiv pentru care a renunțat de tot la afaceri.¹¹ După ce a renunțat, acesta s-a preocupat cel mai mult de lectură după cum aflăm din paginile de amintiri scrise de Constantin Lacea: *„Singura-i distracție era acum lectura. Răspunsul la „Cartea neagră” îl terminase și-l publicase la 1897. Cu toată promisiunea ce o făcuse în introducerea aceluia răspuns de a „scrie și a scrie, până va mai putea ținea peana în mână”, nu mai scria nimic. (Resp. VI) Citea însă cu plăcere cărți de istorie, iar jurnalele românești și-n limbi străine câte le găsea la casină, le citea din cap până în cap. Era cel mai regulat cititor de la casină. Ceasuri întregi stătea în sala de lectură. Vorbea foarte puțin și de regulă, după ce isprăvea câte un jurnal de citit, îl arunca cât acolo lovind cu pumnul său de uriaș în masă sau scotea*

⁹ Constantin Lacea, „Amintiri despre Axentie Severu”, în *Țara Bârsei*, număr 5, 1931, pp. 427-435.

¹⁰ Constantin Lacea, „Amintiri”, pp. 428.

¹¹ *Ibidem*, p. 429.

"Pages of „Minor Memoirs” about the Prefect Ioan Axente Sever", *Astra Salvensis*, III, 5, 2015, p. 54-71

câte un oftat adânc, cum n-am mai auzit la fel".¹² Și Virgil Șotropa consemna în memorialistica sa faptul că: „După ce venea la redacția *Gazetei Transilvaniei* Axente Sever citea zărele cu multă poftă. era doritor să știe toate și să fie în curent cu cele ce se întâmplă aproape și departe. Mai înjura câte una, făcea câte o observație hazlie”.¹³ Oftatul adânc și înjurăturile pe care le-au auzit cei doi memorialiști din gura lui Axente Sever se datorau cel mai adesea scrierilor răutăcioase din presa maghiară la adresa românilor.

Un alt aspect deosebit de important pe care l-am sesizat în paginile de memorialistică ce le analizez și pe care doresc să îl scot în evidență este personalitatea prefectului Legiunii I Blăjeană. Acesta semna „Ioan Axente Severu” și nu Ioan Axente Sever, așa cum îi scriem noi azi numele, el fiind foarte mândros pe cei care nu-i scriau corect numele după cum aflăm din consemnările lui Ioan Crișan: „După cum bine știți când dumneavoastră v-ați dus din Brașov ca profesor la Năsăud, eu am mai rămas la redacția „*Gazetei Transilvaniei*” până la 1 noiembrie 1901, și în timpul acesta fericitul erou și-a scos la tipar răspunsul la „*Cartea neagră*”. Într-o zi făcând eu corecturi și fiind el de față în redacție i-am scris numele: Axente Sever. Atunci taica Axente înfuriat sa răstit către mine și indignat îmi zice: „Voi prăpădiților nici numele nu mi-l știți? Eu nu sunt Axente-e Se-e-ve-er, eu sunt Axentie Severu. Să știți tu și să știe toți aceea care vă numiți români. Așa mă cinstiți voi pe mine, încât după ce v-am făcut domni, nici numele nu mi-l mai știți scrie?”. Aceste cuvinte ca un trăsnet sfânt mi s-au întipărit în suflet, și de câte ori îi citesc numele oriunde, parcă-mi aud cuvintele zise și-i văd fața indignată”.¹⁴

Într-o altă ordine de idei, aceste pagini de memorialistică mai scot în evidență și contribuția lui Axente Sever la creșterea numărului de știutori de carte din Transilvania, întrucât în fiecare an el ținea un tânărl sărac în casa sa, pe cheltuiala sa.¹⁵ Din acest motiv, dar și datorită admirației pe care o avea în rândul locuitorilor din Brașov, aceștia s-au apropiat de prefectul pașoptist vizitându-l cu ocazia unor aniversări după cum, amintește Horia Petra Petrescu în paginile sale de memorialistică: „Odată am fost de Sf. Ioan la „Tata” Axentie acasă. În locuința din strada Postăvarului nr. 10-casă proprie-în apropierea turnului alb și a celui negru, care vin din evul mediu, care se rupe pietricică din pietricică iluziilor „Tati” Axentie [...] Era seara când am ajuns căci eram invitați la cină [...] numai că auzeam de afară din curte murmur de voci. Prin geamuri nu puteam distinge nimic, era întuneric bezna. Și deodată răsună un marș românesc. Marșul lui Iancu. Ne uităm cu toți unul la altul. „Tata” Axente răspunse pironit locului și ochii i se umplură de lacrimi. O surprindere. O ceată de studenți știind că e ziua numelui „Tati” Axente, au venit să-l felicite. Și vocile tinere pline de putere cresc și scad, fețele se înroșeau, piepturile se ridică, ochi li se

¹² *Ibidem*, p. 431.

¹³ Virgil Șotropa, „Taica Axentie”, p. 159.

¹⁴ Ioan Crișan, „Amintiri”, p. 2.

¹⁵ Horia Petra Petrescu, „Tata Axente”, p. 2.

*înlăcărează. Cine poate descrie bucuria „Tatii” Axente? Îndată ce s-a sfârșit al doilea și al treilea marș a ieșit afară, cu capul gol și i-a poftit pe studenți înăuntru. Apoi a luat două sticle de vin! O pâine mare și un blid plin de tocană și mergând în mijlocul tineretului zise: „Așa flăcăi acum mâncați că ați cântat bine!”. Soția „Tatii” Axente alerga să aducă furculițele și cuțitele dar sărbătoritul a oprit-o cu un gest rezolut. Și doamna îi cunoștea semnul, de atâtea ori la văzut, era obișnuită cu el. Nu zise „Tata” Axente rezolut. Nu nevastă! să mănânce cu degetele. Ce le trebuie cuțit? Cu cuțit am mâncat noi în 1848? Furculiță ne-a trebuit? Iaca așa și rupe pâinea în două dintr-o dată. Să știți flăcăi că așa mâncam noi”.*¹⁶ Prin urmare, relatările lui Horia Petra Petrescu, pe care le-am evidențiat mai sus, scot în evidență două aspecte foarte interesante: pe de o parte, admirația tinerilor pentru prefectul Ioan Axente Sever, iar pe de altă parte, felul în care prefectul pașoptist încercă să le arate tinerilor cât de grea a fost perioada revoluției.

Tot aceste pagini de „memorialistică mărunță”, ne mai scot în evidență faptul că ura dintre naționalitatea maghiară și Ioan Axente Sever erau la cote maxime chiar și la aproape o jumătate de secol de la revoluția dintre anii 1848-1849. În acest sens Constantin Lacea scria: „Sânt cam 30 de ani, de când, întorcându-mă de la ultimul examen de stat de Ia Budapesta, m-am nimerit într-un compartiment cu un inginer ungar, originar din Aiud, cu care am călătorit până în Ardeal. Cum eram numai amândoi în compartiment, inginerul a început vorba și, când a aflat că sânt profesor la Brașov, m-a întrebat dacă cunosc pe Axentie Severu. I-am spus că-l cunosc, iar el mi-a spus, întunecat la față, că familia lor a suferit foarte mult din cauza lui, deoarece, când a dat foc Aiudului, le-a ars casa părintească până Ia pământ”.¹⁷ Nici Axente Sever nu avea sentimente mai bune despre națiunea maghiară chiar și pe patul de spital, după cum ne amintește a același Constantin Lecea: „O întâmplare ciudată merită să fie amintită. Medicii sași au încercat, în câteva rânduri, să ne convingă pe cei ce ne interesam de soarta bietului om, că ar trebui să-l scoatem din spital, deoarece nu are o boală pentru care să fie indicată șederea acolo, și că nu prea au locuri suficiente în clasa întâia. De scos nu l-am scos, dar l-au mutat din clasa întâia în clasa a doua, într-o cameră cu două paturi. Într-o bună zi, aduc un bătrân, voinic și acesta, și-l așează în patul liber din odaia lui Axentie. Cei doi bătrâni se privesc lung, apoi încruntați își întorc capul, fără să se salute. Se recunoscuseră. Noul venit, doctorul Gencsi, servise ca medic, în revoluție, după cum mi-a spus ulterior nenea Axentie, la o unitate de homvezi, cu care el avusese dese ciocniri. Unde era să se revadă bieții oameni! Cum situația era enervantă, am rugat pe administratorul spitalului să-l mute pe nenea Axentie de acolo, și l-au pus iarăși singur într-o cameră”.¹⁸

În concluzie, paginile de memorialistică mărunță scrise de către Horia Petra Petrecu, Virgil Șotropa, Ioan Crișan și Constantin Lacea, aduc informații prețioase, despre ultimii ani din viața lui Axente Sever, perioadă pe care acesta a petrecut-o la Brașov. Analiza cu minuțiozitate a acestor izvoare narrative, nu

¹⁶ *Ibidem*, p. 160.

¹⁷ Constantin Lacea, „Amintiri”, p. 133.

¹⁸ *Ibidem*, p. 134.

"Pages of „Minor Memoirs” about the Prefect Ioan Axente Sever", *Astra Salvensis*, III, 5, 2015, p. 54-71

prezintă decât o mică contribuție la îmbogățirea istoriografiei românești, cu noi relatări memorialistice. Dat fiind faptul că nu s-au scos la lumină toate aceste mărturii, ale unor combatanți, s-au simpli observatori ai evenimentelor dintre anii 1848-1849 din Transilvania și nici ale acelor care au scris pagini de memorialistică despre conducătorii pașoptiști, pe care i-au cunoscut în special după revoluție și nici numărul lor nu poate fi stabilit sau contabilizat cu exactitate întrucât în orice arhivă, muzeu, sau ziar transilvănean din a doua jumătate a secolului al XIX-lea și prima parte a secolului al XX-lea, poți găsi noi pagini de memorialistică despre acest tragic eveniment din istoria Transilvaniei.

Așadar, subiectul rămâne în continuare deschis cercetării. Informațiile pe care le oferă aceste izvoare narrative, scrise de Horia Petea Petrescu, Ioan Crișan, Virgil Șotropa și Constantin Lacea, în prima jumătate a secolului al XX-lea, chiar dacă se observă caracterul lor subiectiv, totuși aceste izvoare aduc valoroase și numeroase contribuții la îmbogățirea informațiilor referitoare la viața lui Ioan Axente Sever, în special și la istoria românilor transilvăneni din timpul revoluției, dar și din perioada ce a urmat după revoluție în general. În acest stadiu al cercetărilor, se impune pe linia valorificării acestor texte memorialistice, adunarea lor într-un corpus unitar și editarea în condiții științifice deoarece, memorialistica Revoluției de la 1848-1849 reprezintă încă un indiscutabil câmp documentar pentru cunoașterea numeroaselor evenimente care s-au petrecut pe parcursul celor doi ani de lupte dintre națiunea maghiară și cea română din Transilvania.

ANEXE:¹⁹**AMINTIRI DESPRE AXENTIE SEVERU****Constantin Lacea**

Sunt cam 30 de ani, de când, întorcându-mă de la ultimul examen de stat de la Budapesta, m-am nimerit într-un compartiment cu un inginer ungar, originar din Aiud, cu care am călătorit până în Ardeal. Cum eram numai amândoi în compartiment, inginerul a început vorba și, când a aflat că sânt profesor la Brașov, m-a întrebat dacă cunosc pe Axentie Severu. I-am spus că-l cunosc, iar el mi-a spus, întunecat la față, că familia lor a suferit foarte mult din cauza lui, deoarece, când a dat foc Aiudului, le-a ars casa părintească până la pământ. Eu i-am replicat că nu din ordinul lui Axentie s-a dat foc Aiudului, el însă nu voia să mă creadă. A mai adăugat că ar vrea foarte mult să-l vadă. Atunci i-am spus că dorința aceasta și-o poate îndeplini foarte ușor; n-are decât să vie cu mine până la Brașov, să mă însoțească până acasă, și acolo va avea ocazie să-l vadă pe Axentie, deoarece locuim în aceeași casă. Nu mi-a răspuns nimic și a schimbat vorba. Citeam atâta ură în fața lui, ca și cum ar fi fost vorba de o nenorocire recentă, nu de ceva ce se întâmplase cu o jumătate de veac mai înainte și la ce el nu fusese martor.

Împrejurarea norocoasă de a fi locuit mai mulți ani sub același acoperiș cu Axentie Severu, precum și faptul că soția sa eră vară primară cu tatăl meu, ceea ce îmi dădea un ușor acces în casa lor, mi-au dat ocazia să-l cunosc mai de aproape decât alții. Sunt sigur că dumneavoastră, luând cunoștință de aceste împrejurări, vă așteptați să auziți multe amănunte despre eroul din 48. Durere, n-am multe de spus, pentru simplul motiv că Axentie Severu și când l-am cunoscut eu, ca și în timpul revoluției, după cum se spune, era tăcut, ca om al faptelor și nu al vorbelor, ba în anii din urmă devenise chiar silnic, apatic, așa că nu numai eu, dar nici alții, mai diplomați decât mine și poate mai grăbiți să audă lucruri noi din gura lui, nu reușeau să-l facă să vorbească. Mai ales despre revoluție arare-ori l-am auzit pomenind ceva. Mai încolo vă voi comunica totuși câte ceva poate nou pentru mulți dintre dumneavoastră.

Dar să vedem cum și când a ajuns Axentie Severu la Brașov. Prin 1893, soții Axentie-copii n-a avut Axentie cu nici una din cele două soții cu care a fost căsătorit-își vând tot ce aveau la Cricău, lângă Bălgrad, unde trăiseră 30 de ani, și se stabilesc la Brașov. La Cricău fusese un puternic lagăr românesc în 48.

¹⁹ Menționez că pentru a face textele accesibile lectorului contemporan, am procedat la modernizarea ortografiei conform normelor în vigoare, păstrând, totuși, câte ceva și din limbajul și expresia epocii.

"Pages of „Minor Memoirs” about the Prefect Ioan Axente Sever", *Astra Salvensis*, III, 5, 2015, p. 54-71

Aici s-a dat cea dintâi luptă între ai noștri și honvezii unguri, câștigând românii o „victorie strălucită”, cum spune Avram Iancu în raportul său.²⁰ Lagărul de Ia Cricău era obiectivul trupelor ungurești.²¹ Mai târziu, aici s-a „împlântat și ținut de coarne plugul” Axentie, cum se exprimă el însuși. (Resp. VI). Contele Teleki scria pe la începutul anului 1890 că Axentie Severu are 600 de jugăre cadastrale la Cricău (Resp. 5). Plugărie a făcut Axentie multă vreme. Imediat după revoluție ținuse cu arendă Cenadea de la Bânfi Jozsef (Resp. 75, 88).

Sosind la Brașov, își cumpără o casă pe Romuri, deasupra liceului sășesc de astăzi. Generația de elevi, cari au avut norocul să urmeze în anii aceia la școlile din Brașov, nu va uita niciodată pe uriașul de Axentie, cu pasul greoi și cu ochi fulgerători. Axentie privea cu mult drag la jocurile sprintene ale elevilor, fiindcă cei mai mulți dintre ei erau fii de țărani ca și el.²²

Românii brașoveni se simțeau foarte onorați de noul concetățean care, îndemnat desigur și de soția sa, fiica marelui proprietar și negustor, Stan Blebea, a preferat Brașovul altor orașe mai aproape de fosta sa reședință, atunci când s-a hotărât să părăsească viața de la țară. Ungurii însă turbau de mânie, jurnalele lor agitau publicul contra lui, exprimându-și mirarea cum de se poate plimba liber pe străzile Brașovului un dușman al națiunii maghiare. Axentie nu se sinchisea deloc la agitațiile lor. Era deprins cu ele. „De la 1848 de nenumărate ori am fost atacat, tras prin toate gunoaietele, ba spânzurat, tăiat în patru părți, ca Doja și Horia, de gurile și gazetele maghiarilor-și tot mai trăiesc!” exclamă el la 1897 (Resp. 3, cf. 8). La instigațiunile ziarului unguresc care scria că „în alt loc (nu în Ungaria) sau l-ar fi spânzurat” adaogă el în notă: „încă nu e prea târziu. Pofțiți!” (Resp. 70).

Imediat, după ce s-a stabilit în Brașov, Axentie încearcă a „învârti negoțul” (Resp. VI) și se apucă de negustorie cu vinuri, aducând vinuri bune din fosta lui vie de la Cricău. Pentru aceasta închiriază pivnițele liceului românesc. În felul acesta, de pe atunci am avut ocazie să-l văd adesea, când veneam acasă în vacanță de la Universitate.²³ Cum concurența era mare, negustoria cu vinuri n-a mers și bietul Axentie a pierdut o sumă mare de bani. Și-a vândut casa de pe dealul Romurilor, unde se urca acum tot mai greu și s-a mutat în strada Prundului, în aceeași casă în care locuiam și eu. Cei care cunosc

²⁰ Nota autorului: „Raportul lui Avram Iancu, prefect al legiunii românești. Despre faptele oastei poporane, care a stat sub comanda lui pe timpul războiului civil din Transilvania în anii 1848-9, Sibiu. Tipografia W. Krafft, 1884”.

²¹ Nota autorului: „Cf. Rap. 7, 8 și *Axentie Severu*: Respuns la „Cartea Neagră” (a fekete könyv) scrisă de br. Ștefan Kemeny jun. 1849, și publicată de Hentaller Jozsef în numeri 121-131 din Mai 1895 ai lui „Magyarország” din Budapesta de... Brașov, 1897, Tipografia A. Mureșianu. p. 26, 38, 46”.

²² Nota autorului: „Colegul Valentin Bude din Iași nu l-a uitat în ale sale „Amintiri din viața de elev la liceul „Andrei Șaguna” din Brașov”, Iași, 1931, p. 6, 13”.

²³ Nota autorului: „Vezi și „Amintirile” lui V. Bude, p. 6”.

mai puțin sau deloc Brașovul, îmi vor ierta aceste amănunte, pe care le comunic pentru a face, sper, oarecare plăcere brașovenilor și celor care cunosc acest oraș cu un trecut atât de îndepărtat și glorios pentru istoria neamului nostru întreg.

Întâmplarea a voit ca Axentie Severu să locuiască alături de un mare binefăcător al liceului din Brașov, Andreiu Buntoiu, care se gândea să ușureze traiul necăjit al bieților elevi săraci și aduna fișicuri peste fișicuri de galbeni pe fundul lăzii de fier bătută cu piroane în podini să nu poată fi mișcată-autentic²⁴ pentru a lăsa un fond suficient pentru ridicarea frumosului internat al liceului Andreiu Șaguna. Cei doi vecini, apropiați și prin sufletul lor mare și prin dragostea nemărginită de neam, se salutau foarte respectuos ori de câte se vedeau.

A mai încercat nenea Axentie să facă negoț cu cartofi și cu porci, stabilindu-se pentru câțva timp la Râșnov, dar mergându-i prost, s-a lăsat de afaceri.

Singura-i distracție era acum lectura. Răspunsul la „Cartea neagră” îl terminase și-l publicase la 1897. Cu toată promisiunea ce o făcuse în introducerea aceluia răspuns de a „scrie și a scrie, până va mai putea ținea peana în mână”, nu mai scria nimic (Resp. VI). Citea însă cu plăcere cărți de istorie, iar jurnalele românești și-n limbi străine câte le găsea la casină, le citea din cap până în cap. Era cel mai regulat cititor de la casină. Ceasuri întregi stătea în sala de lectură. Vorbea foarte puțin și de regulă, după ce isprăvea câte un jurnal de citit, îl arunca cât acolo lovind cu pumnul său de uriaș în masă sau scotea câte un oftat adânc, cum n-am mai auzit la fel.

Umblând tot mai greu, pe vreme de iarnă nu prea ieșea din casă și atunci se bucura când veneau cunoscuți și rude și se apucau de joc de cărți. După ce nu mai ieșea din casă, din cauză de slăbiciune și de plictiseală, se mulțumea, pe timp frumos, să iasă în grădină și să se plimbe singur și să se gândească cu amărăciune că „generațiunea de acum e nemulțămîtă, ea zice că nu am făcut destul, că nu am făcut aproape nimic” (Resp. 81). Lua grădina în lat și cu pasul său greu bătătorise așa de tare iarba și pământul, încât făcuse o cărare din gard până în gard. În timpul acestor plimbări nu-i plăcea să fie tulburat.

Au urmat apoi zile tot mai triste pentru bietul nenea Axentie. I s-a îmbolnăvit soția și s-a îmbolnăvit și el și cum nu avea cine să-i îngrijească pe amândoi, el a intrat în spitalul orașenesc. Mica pensie care i-o acordase împăratul-care era un spin în ochii ungarilor (cf. Resp. 5)-nu era suficientă pentru acoperirea cheltuielilor și de aceea, pentru completare, se îngrijea cumnatul său, rentierul Stanică Blebea și omul de inimă pe care l-a avut Blajul, modestul și chibzuitul canonic Moldovănuț. Cel puțin de două ori pe săptămână îl cercetam, cât a fost în spital, aranjam plata cheltuielilor, îi

²⁴ Nota autorului: „Cf. Ioan Prim, „Din trecutul comerțului Brașov” în *Anuarul XI al Școlii superioare de comerț „Andreiu Bârseanu” din Brașov*, 1929-1930, p. 14”.

"Pages of „Minor Memoirs” about the Prefect Ioan Axentie Sever", *Astra Salvensis*, III, 5, 2015, p. 54-71

comunicam ce mai e pe acasă, până când într-o zi avui dureroasa misiune de a-i aduce la cunoștință moartea soției sale. Două lacrimi i-au umezit ochii storși de suferințe.

Moldovănuț venea anume pentru el la Brașov, să vadă ce mai face. Nici cu el nu vorbea mult. De multe ori stăteau tăcuți unul lângă altul, dar nu era greu să observi că se simțeau bine și așa. Pentru ca să vă puteți da seama în ce grad de apatie ajunsese, vă comunic un singur fapt. Într-o zi, când m-am dus să-l văd, crezând că-l voi înviora și-i voi procura oarecare plăcere, i-am comunicat că partidul național a hotărât intrarea în activitate și că în curând vom avea mai mulți deputați în dieta ungară, la ceea ce el m-a privit cu oarecare compătimire și fără să zică un cuvânt, a făcut un gest cu mâna-propriu lui-care spunea mai mult decât orice că totul e în zadar.

O întâmplare ciudată merită să fie amintită. Medicii sași au încercat, în câteva rânduri, să ne convingă pe cei ce ne interesam de soarta bietului om, că ar trebui să-l scoatem din spital, deoarece nu are o boală pentru care să fie indicată șederea acolo și că nu prea au locuri suficiente în clasa întâia. De scos nu l-am scos, dar l-au mutat din clasa întâia în clasa a doua, într-o cameră cu două paturi. Într-o bună zi, aduc un bătrân, voinic și acesta, și-l așează în patul liber din odaia lui Axentie. Cei doi bătrâni se privesc lung, apoi încrunțați își întorc capul, fără să se salute. Se recunoscuseră. Noul venit, doctorul Gencsi, servise ca medic, în revoluție, după cum mi-a spus ulterior nenea Axentie, la o unitate de honvezi, cu care el avusese dese ciocniri. Unde era să se revadă bieții oameni! Cum situația era enervantă, am rugat pe administratorul spitalului să-l mute pe nenea Axentie de acolo și l-au pus iarăși singur într-o cameră.

Văzând că slăbește mereu, l-am întrebat într-o zi dacă nu dorește să chem preotul să-l spovedească. S-a învoit imediat. Ioan Baci, cum era numele său adevărat, era născut din părinți ortodocși, dar, ca elev al școalelor din Blaj, a trecut la confesiunea greco-catolică. Nepotul său, colegul nostru, domnul Spătariu, e preot ortodox. Cum în Tohanul-vechi, cea mai apropiată comună unită de Brașov, erau doi preoți greco-catolici, nenea Axentie m-a rugat să-l chem pe acela din ei pe care-l cunoștea înainte de toate ca bun român. Închizând ochii, am telegrafiat imediat rudelor lui și canonicului Moldovan. De la Turnu-Măgurele a sosit un frate mai mic, să-l petreacă pe „badea”, după cum îi zicea el. Bunul și nobilul canonic a suportat toate cheltuielile de transport la Blaj și de înmormântare, iar când i s-au prezentat facturile, le-a achitat imediat fără să se uite la ele. La Brașov i s-au dat onorurile cuvenite. S-a vorbit frumos și cu multă căldură. Brașovenii regretau pe acela cu care se mândriseră atâția ani.

În rezumat, Axentie Severu, pe care l-am cunoscut abia după ce împlinise 70 de ani, rămăsese, cu toate zbuciumările și nevoile vieții, cu toate decepțiile de care a avut parte, de tot echilibrat. Să nu vi se pară cuvântul acesta

inoportun. Gândiți-vă numai la soarta deplorabilă a bietului Avram Iancu! Axentie era întreg la trup și la minte, ager și cu multă judecată. Vă spuneam că era tăcut. Ei bine, cu toate acestea, am avut mulțumirea să-l aud ținând odată un discurs. Despărțământul Brașov al „Astrei” își ținea adunarea generală în comuna fruntașă Feldioara. La banchet s-a ridicat și nenea Axentie și a ținut un discurs ascultat cu mult interes. Vorbea în fraze scurte, apăsat și înțepător. A făcut la început o critică ușoară activității comitetului despărțământului, apoi, vorbind despre împlinirea sau mai bine zis neîmplinirea datoriei, a făcut critica unei mici unități din partea locului, combatante în revoluție, pișcând pe un luptător din acea unitate care era tocmai prezent. A urmat apoi un schimb de cuvinte cu persoana respectivă.

Înainte de a termina, am să vă dau și alte amănunte din viața energicului și severului Axentie, cât am putut reține din mărturisirile sale și ale familiei. Venind la Brașov, cu prilejul adunării generale a „Astrei”, ținută la 1862, când l-a cunoscut Odobescu,²⁵ a făcut cunoștință cu domnișoara Eufrosina Blebea, fiica de 18 ani a bogătașului Stan Blebea, a cerut-o în căsătorie și s-a logodit cu ea. Puțin după aceea ungurii l-au arestat la Aiud, unde urma să fie din nou judecat și de unde sperau ei că de data aceasta nu le mai scapă cu viața. Aici asesorul de tribunal Szalantzi îl scoase de câteva ori din temniță și-l plimbă pe dinaintea „faimoșilor colegi de acolo”, făcându-le educație șovinistă (Resp. 4). Din temniță îi scria logodnicei scrisori de dragoste, pline de planuri frumoase pentru viața lor viitoare. Fiind eliberat, a alergat la Brașov și la 7 oct. 1862, având naș pe Costache Popazu și pe soția acestuia, Zoe, s-a cununat, fiind îmbrăcat în costum național. După cum se vede din fotografia reprodușă aici, mirele era îmbrăcat în costum național, iar mireasa într-o splendidă iie românească, cusută de o mătușă a ei. Iia fusese expusă la expoziția aranjată cu prilejul adunării generale a Astrei, despre care am vorbit mai sus, de unde a cumpărat-o Axentie și i-a dăruit-o miresei, rugând-o s-o îmbrace la cununie.

Impresionantă era povestirea următorului incident. Axentie era în continuu pândit de unguri, doar îi vor face de petrecanie. Într-o zi, aflându-se pe câmp, s-a văzut urmărit de câțiva soldați unguri călări. Axentie n-avea armă și era pe jos. Pieirea îi era sigură. Numai grație unei întâmplări norocoase s-a putut salva de la moarte. În fața lui venea pe drum o femeie călare. Cu o smucitură a dat-o jos de pe cal. Femeia, necunoscându-l, a început să strige după ajutor. Axentie a mai avut atâta timp să o întrebe din ce sat este și să-i spună că-i va trimite calul acasă. A încălecat și a luat-o la goană peste câmp. Soldații unguri goneau caii în urma lui și trăgeau la focuri de armă. Câteva gloanțe i-au găurit mantaua, dar nici unul nu l-a atins și așa, ajungând în sat, a scăpat și de data aceasta cu viața.

Când odată mi-am luat voia să-l întreb dacă e adevărat ce susțin ungurii că ar fi măcelărit mulți de ai lor, mi-a răspuns: „N-am omorât decât în luptă”.

²⁵ Nota autorului: „Informația d-lui A. A. Mureșianu”.

"Pages of „Minor Memoirs” about the Prefect Ioan Axente Sever", *Astra Salvensis*, III, 5, 2015, p. 54-71

Iată ce zice în răspunsul său la Cartea neagră, p. 26: „Mare și greu lucru fu a conduce o masă de 1-600 oameni luați de la coarnele plugului, înverșunați și împinși de durerea ce o suferiseră 4-500 de ani, asupra opresorilor și despoților lor, și a-i putea reține de la război, a-i conduce și comanda numai la luptă față în față, la luptă pe dreptate”. Iar Iancu scrie în raportul său, p. 42-3: „Către 11 oare a. m. a sosit și prefectul Axente Severu cu oamenii săi. El a venit prea târziu ca să mai poată participa la luptă; el însă a venit destul de timpuriu, pentru ca cu oamenii săi să puie capăt la omor și incendiu. Dacă jumătate din oraș (Abrud) s-a conservat, meritul acesta se cuvine în partea cea mai mare lui Axente”. Despre felul cum își înțelegea Axentie misiunea, vorbește și următorul fapt, relatat de el în Resp. p. 27. Când a văzut ce jaf fac trupele împărătești cu averea baronului Kemeny István de lângă Aiud, zice: „eu apropiindu-mă de căpitanul comandant și poftindu-l mai la o parte, i-am arătat cele ce se petreceau cu averea baronului, rugându-l să dea ordin ca să înceteze acestea. Ce vrei d-ta? îmi răspunde căpitanul. Noi nu am venit aici ca să păzim curcile și vitele baronului. El, dacă ar fi de omenie, ne-ar fi așteptat și ospătat de bunăvoie. După ce a fugit la Cluj și noi am venit să prindem pe cei vinovați și să-i pedepsim. Vino, șezi, mănâncă și bea, cine știe, nu mâncăm acum mai pe urmă?”.

Doamnelor și domnilor,

Vă rog să nu luați în nume de rău unui profesor și modest filolog dacă, în numele marelui nostru sărbătorit de astăzi, vă adresează următoarea rugămintă: Nu-i mai ziceți lui Axentie Sever, ci Severu. Să nu credeți că o fac aceasta din pedantism personal, sau dacă voiți, profesional. Nu, ci pentru că așa se scria Axentie însuși și se supăra foarte rău pe aceia care-i scriau sau îi pronunțau numele Sever. Acest „Severu” nu era nici numele de botez nici numele de familie al lui Axentie, ci un atribut care i s-a dat în revoluție din cauza firii sale strașnice, din cauză că era „om cu capul a mână”, cum zice el însuși (Resp. 16). Afară de această considerație, am încă un motiv de invocat pentru această pronunțare. Axentie ca fost profesor de limba latină și română și ca unul care avea un foarte dezvoltat simț de limbă, susținea că nu e corectă pronunțarea Nicolae Oltean, de pildă, sau Moldovan, ci Olteanu și Moldovanu, deoarece acestea sânt adjective. Oltenii și moldovenii pot să-și scrie numele cum doresc, dar lui Axentie vă rog să-i zicem din pietate, Severu, cum își zicea el.

Și acum, iubiți studenți, dați-mi voie să vă felicit pentru frumosul gând pe care l-ați avut să sărbătoriți pe unul dintre cei mai reprezentativi luptători pentru drepturile noastre care, fie în urma împrejurărilor grele în care se găsește țara, fie din nepăsarea celor chemați, nu-și au încă monumentele care li s-ar cuveni. Mulțumim domnului ministru Moldovan pentru atenția acordată memoriei lui Axentie, luând dispoziția ca satul lui natal Frâua să se numească

Nicolae DUMBRĂVESCU

de aici înainte „Axentie Severu”. Voi însă, iubiți studenți, le ridicați eroilor noștri, fiecare, în pieptul său, câte un monument, aere perennius, dând dovadă că știți ce însemnează cultul oamenilor mari.

Țara Bârsei, Brașov, număr 5, 1931, pp. 427-435.
TATA AXENTE

Horia Petra Petrescu

Parcă îl văd și acum. Eram copil mic de-abia ajungeam cu creștetul capului tabla mesei. Pe „tata” Axentie, încă îl cunoșteam.

De câte ori treceam le preumblare cu părinții, de câte ori veneam să iau pe tata de la Casina de atâtea ori mi se spunea : Vezi asta e „tata” Axentie! și la întrebările mele novice îmi povestea părinți de la 1848 de Iancu și de tata Axentie.

Simțământul de venerațiune față de eroul nostru s-a transformat apoi în inima mea tânără, cum ai sădi un pomuleț într-un pământ gras și plin de vlagă.

Pentru noi copii din clasele primare era de deosebit interes faptul că „tati” Axente două degete de la mâna stângă îi erau ciuntite.

De câte ori îl vedeam sprijinindu-se pe bastonul gros cu întreg trupul mare, înalt, cu o mână adusă la nasturi vestei și răzimată într-o încheietură, încât i se vedeau degetele mâinii și se băgau de seamă ciungile fără unghii cu pielea crescută pe deasupra celor două degete de atâtea ori ne insufla și mai mare respect figura „tati” Axente căci ne ziceam în mintea noastră de copil: „Cum îl va fi durut când i-au tăiat unghiuri degetele în bătaie! Și totuși a suferit”.

Astăzi când suntem mai mari, știm mai bine de ce n-a clipit din gene „tata” Axente când i-au căzut degetele.

La Casina Română din strada Orfanilor din Brașov, îl întâlneam des pe „tata” Axente, de cele mai multe ori stătea tolănit într-un jilț și citea gazetele. Membri Casinei îl înconjurau cu respect. Dar și aveau ce să respecte.

Întreaga înfățișare a lui inspira venerație.

O columnă romană bătută de furtună dar înfruntând cu măreție și dispreț dinte vremii. Era înalt cât un munte, umerii dezvoltați corpul și-l ținea drept, un corp plin de expresie (corpul unui bătrân legionar din cohortele lui Traian). Niște ochi mari priveau ironic lumea de afară care dădeau puțină importanță nimicurilor zilnice, dar care se știau umple de scântei de mânie și raze profetice de soare în anumite momente. Atunci ochi aceștia obișnuți cu oftările și cu scrâșnitul dinților, că cine să fi fost mai nemulțumit decât „tata” Axentie cu soarta neamului!? Atunci ochii căpătau expresia lor caracteristică. Ochii aceștia așteptau epitetul ornat de epopeile lui Homer.

De câte ori n-am auzit glasurile „tati” Axente în decursul cetitului. Era expansiv bătrânul, până în momentele ultime. Trecut de opt decenii și spiritul său tot mai fulgera. De-i plăcea ceva izbucnea în aprobări, de cetea vreun

"Pages of „Minor Memoirs” about the Prefect Ioan Axente Sever", *Astra Salvensis*, III, 5, 2015, p. 54-71

articol veninos de prin gazetele ungurești sau din gazetele vieneze vândute, râsul lui sarcastic năvălea din colțul odăii, unde se afla și ne făcea atenți „tata” Axentie citește! și atunci ne venea fără să vrem idea: Cum trebuia că a fost „tata” Axente când era tânăr...

Odată am fost de Sf. Ioan la „tata” Axentie acasă. În locuința din strada Postăvarului nr. 10-casă proprie-în apropierea turnului alb și a celui negru, care vin din evul mediu, care se rup pietricică din pietricică iluziilor „tati” Axentie.

Odăile „tati” Axentie curate și primitoare. Într-una din ele ținea regulat câte un student sărac cu locuință gratuită.

Era seara când am ajuns căci eram invitați la cină. Lampa împrăștia lumină liniștită, plăcută deasupra mesei. „Tata” Axente era vesel (era prin 1895-96).

„Tata” Axente ne arată manuscrisele sale, teancuri întregi de care spunea că le va lăsa neamului ca moștenire, căci acum nu le poate da la lumina zilei. Pe atunci apărea și „Răspuns la cartea neagră” a lui Kemeny Istvan, în care se apăra în contra învinuirii că a jefuit și pustit Aiudul neomenește. Ne-a descris și alte episoade din timpul campaniei glorioase. Mamii i-a povestit cum a făcut cunoștință în biserică cu întâia lui nevastă și i-a povestit întâmplarea cu atâta voie bună și dramatism de am stat toți uimiți.

Desigur că episoadele acestea vor fi cuprinse în manuscriptele lăsate și pe când povesteam mai bine, la masa întinsă lângă paharele cu vin-vin bun, totdeauna avea „tata” Axente în pivniță, numai că auzeam de afară din curte murmur de voci. Prin geamuri nu puteam distinge nimic, era întuneric beznă. Și deodată răsună un marș românesc. Marșul lui Iancu. Ne uităm cu toți unul la altul. „Tata” Axente răspunse pironit locului și ochii i se umplură de lacrimi. O surprindere. O ceată de studenți știind că e ziua numelui „tati” Axente, au venit să-l felicite. Și vocile tinere pline de putere cresc și scad, fețele se înroșeau, piepturile se ridică, ochi li se înflăcărează. Cine poate descrie bucuria „tati” Axente? Îndată ce s-a sfârșit al doilea și al treilea marș a ieșit afară, cu capul gol și i-a poftit pe studenți înăuntru. Apoi a luat două sticle de vin! O pâine mare și un blid plin de tocană și mergând în mijlocul tineretului zise: „Așa flăcăi acum mâncați că ați cântat bine”!

Soția „tati” Axente alerga să aducă furculițele și cuțitele dar sărbătoritul a oprit-o cu un gest rezolut. Și doamna îi cunoștea semnul, de atâtea ori la văzut, era obișnuită cu el. Nu zise „tata” Axente rezolut. Nu nevastă! să mănânce cu degetele. Ce le trebuie cuțit? Cu cuțit am mâncat noi în 1848? Furculiță ne-a trebuit? Iaca așa și rupe pâinea în două dintr-o dată.

„Să știți flăcăi că așa mâncam noi”!

Studenți au izbucnit în strigăte: „Trăiască tata Axente”. De atunci „tata” Axente a fost și mai vesel.

Nicolae DUMBRĂVESCU

Ochii îi scânteiau ca sub o putere magică, fața-i era iluminată. Într-un moment mi-a apucat cu mâinile capul, m-a privit în ochii și strângându-mă la piept cu putere mi-a zis: Horia să faci bucurie părinților și neamului.

Gazeta Transilvaniei, număr 177, 1906.

AMINTIRI DESPRE AXENTIE SEVERU

Ioan Crișan

În revista „Transilvania” număr 4 luna aprilie 1926 la pag. 159 sub titlul: Taica Axentie, am citit amintirile scrise de dv. și cu durere afirm și eu cele spuse acolo. Se vorbește prea puțin de eroul legendar; și nu numai atât, dar noi cei ce am rămas după moartea eroului nu-i împlinim dorința.

Anume pe crucea frumoasă de marmură neagră de la mormântul fericitului taica Axentie în Blaj se poate citi gravat cu litere de aur: Ioan Axente Sever și de aceste inscripții se pot citi încă multe, așa e cea de la Școala primară din Aiud „Axente Sever”, apoi strada „Axente Sever” ș.a.

După cum bine știți când dumneavoastră v-ați dus din Brașov ca profesor la Năsăud, eu am mai rămas la redacția „Gazetei Transilvaniei” până la 1 noiembrie 1901 și în timpul acesta fericitul erou și-a scos la tipar răspunsul la „Cartea neagră”. Într-o zi făcând eu corecturi și fiind el de față în redacție i-am scris numele: Axente Sever. Atunci taica Axente înfuriat s-a răstit către mine și indignat îmi zice: „Voi prăpădiților nici numele nu mi-l știți? Eu nu sunt Axente-e Se-e-ve-er, eu sunt Axentie Severu. Să știți tu și să știe toți aceea care vă numiți români. Așa mă cinstiți voi pe mine, încât după ce v-am făcut domni, nici numele nu mi-l mai știți scrie?”.

Aceste cuvinte ca un trăsnet sfânt mi s-au întipărit în suflet și de câte ori îi citesc numele oriunde, parcă-mi aud cuvintele zise și-i văd fața indignată.

După întreruperea corecturi și după ce iubitul octogenar s-a mai liniștit i-am amintit că pe Valea Mureșului între țărani a rămas un cântec din 1848, anume;

Nu te teme măi Axente
Vine Iancu de la munte
Cu trei mi și nouă sute...

La acestea taica Axentie și mai înfuriat a crâșnit una și-mi zice: „Eu nici când nu m-am temut dovadă este Dealul mare. Totdeauna am fost acolo unde a trebuit curățit aerul”.

Am ținut vie, comunic aceste lucruri adevărate și din pietate față de iubitul taica Axentie ar fi bine și a-și dori ca toți care îi folosesc numele la numiri de instituții, străzi, să-i scrie numele așa după cum iubitul erou a dorit. Căci cum și dv. a-ți scris și știe lumea, a murit sărac fiindcă așa a voit, dar a fost

"Pages of „Minor Memoirs” about the Prefect Ioan Axente Sever", *Astra Salvensis*, III, 5, 2015, p. 54-71

bogat în idealism și cinste și a ținut cu sfințenie la neam și la lege; iar noi urmașii datori suntem să-i împlinim dorința.

Arhiva Someșană, număr 6, 1926, pp. 85-86.

TAICA AXENTIE. AMINTIRI

Virgil Șotropa

Mult mă mir cum de se vorbește atât de puțin despre Ioan Axente Severu, viteazul prefect din 1848/49 care în fruntea legiuni și gloatelor sale de atâtea zeci și sute de ori și-a expus viața pentru neamul său, a luat parte după revoluție la aproape toate mișcările mai însemnate politice și culturale românești, a trăit om cinstit și a murit sărman. Deși n-a fost chiar lipsit pământului, dar n-a fost ceea ce putea să fie dacă își schimba penele și cu oportunismul ar fi putut agonisi mijloace de a-și îndulci bătrânețea.

De câte ori se scrie și se vorbește despre luptele de dezrobire religioasă din 1848/49 e pomenit aproape tot singur Iancu și numai pe al doilea plan Axentie. Doar poporul îi pomenea și îi cântă pe amândoi laolaltă: Iancu și Axentie. Nu înțeleg cum deodată Axentie a trecut cu totul în umbră. Admițând că Iancu a avut pregătiri și cunoștințe mai extinse, a mânuit mai abil politica, a avut și orizont mai larg; trebuie să recunoaștem însă că pe Axentie îl aflăm totdeauna unde primejdia e mai mare, el mergea neînfricat în fruntea oamenilor săi, îi directivează și-i îmbărbătează, dând însuși pildă de cel mai mare eroism. Cred că nu greșesc dacă mi-l înfățișez așa: Iancu mai mult bărbat politic, Axentie comandant temerar; Iancu conducător sufletesc, Axentie figură de erou; Iancu reprezentantul energiei psihice, Axente îndrumătorul forței fizice.

Pentru ce să nu fie ridicat deci și Axentie pe pedestalul ce-i revine? Și dacă poate vorbesc preocupat de anumite considerații personale, atunci pun cel puțin întrebarea: Pentru ce Axentie se dă uitării? Am avut noi atâția viteji de talia lui încât ne putem permite luxul de a nu-l considera cum merită? Mi-e greu s-o spun că nu de mult vorbind cu un tânăr de-ai noștri mi-a mărturisit că numai după nume îl cunoaște, altfel n-a auzit și n-a citit nimic despre el.

În fine nu-mi arog nici dreptul nici competența de a hotărî dacă Axentie ocupă sau nu locul ce i se cuvine în istoria noastră națională: ci vreau să împărtășesc aici numai unele impresii și amintiri din timpul când am avut norocire să-l cunosc de aproape pe neînfrântul luptător de odinioară.

Între ani 1892-96, cât am fost colaborator intern împreună cu prietenii mei Grigore Maior și Traian Pop la „Gazeta Transilvanie” în Brașov, cel mai

Nicolae DUMBRĂVESCU

zelos și credincios vizitator al redacției era bătrânul Axentie, care venea aproape zilnic la noi, sau în societatea regretaților Nic. Petra-Petrescu, prof. C. Panțu, Andrei Bârsanu, ș.a. ori singur. Parcă-l văd cum intra pe ușă: om înalt și spătos, cu păr, mustață și barbă, curată; deși pășea trăgând a lui picior, totuși, încă figură impunătoare, cu ochi frumoși și expresivi, care știau să privească cu blândețe, dar să și fulgere crunt de după sprâncenele stufoase.

„Bună ziua fraților!” Bine ați venit, taică Axentie, poftim ziarele cele proaspete. Ce minciuni ne mai aduc? Întreba bătrânul râzând și așezându-se într-un jilț. Se apuca apoi de citit, era doritor să știe toate și să fie în curent cu cele ce se întâmplă aproape și departe. Mai înjura câte una, făcea câte o observație hazlie și pleca, zicând că nu vrea să ne deranjeze. Era zile când stătea cu orele la noi, dregând politica națională, discuta înfocat cu șeful nostru Aurel Mureșianu.

La redacție nu prea era puțință să stăm mult de vorbă, o făceam însă seara, la casină ori mai bine duminica, după masă. Simțeam cum se aproprie de mine, mă lua de mână și apoi șoptindu-mi „Aide, nepoate, să mai vorbim de ale noastre”, mă ducea într-o cameră laterală, unde nu era nimeni. Ne așezam pe un fotoliu și apoi pornea discuția și taifasul. Îi plăcea să audă tot ce-i știam spune despre cunoscuți și întâmplări din ținutul nostru nășăudean. Mă întreba ce mai face vicarul, moșul Porcius și Chimu (Ioachim Mureșanu) și Vasile Petri; ce era nou pe la liceu, prin județ, ce oaspeți stau la băile din Sângeorz ș.a. Se interesa mult de toate afacerile și isprăvile grănicerilor someșeni, iar după ce îi făceam raport amănunțit, urma pentru mine partea cea mai instructivă a conversației, când veneratul septuagenar își deschidea traista cu amintirile din 1848-49. Povestea bine și-l ascultam cu mare plăcere.

„Ei, nepoate” îmi spunea odată ce timpuri mai erau când nu puteai nici visa cu ce te așteaptă ziua de mâine și nu erai nici un moment sigur de viață. E ușor să se facă azi critică, ba că una, ba că alta s-a între-lăsat ori nu s-a pregătit și isprăvit cum trebuia să facem. Iaca numai una să-ți spun: Aveam sub comanda mea oameni în care clocotea sângele de suferințele ce au îndurat zeci de generați; oamenii cei mai pacinici acasă, dar acum porniți la răzbunare. Îți poți închipui ce tactică trebuia să observ și aplic, ca de o parte să nu se înmoaie și să nu-și piardă curajul, de altă parte să nu deraieze la sălbatici și cruzimi nedemne. E ușor să mă înjure și ponegrească Teleki și Kemény în „Cartea neagră”, numindu-mă călău și făcându-mă responsabil pentru unele atrocități inevitabile, comise și de oameni noștri. Dimpotrivă ar trebui să-mi mulțumească de o mie de ori pentru cele ce nu s-au întâmplat cu toți conașionali lor. Oare ce era dacă nu făceam nimic alta, decât lăsam frâu liber patimi oamenilor, care au suferit atâtea nedreptăți, batjocoriri bății chinuri și omoruri de tot felul din partea stăpânilor asupritori și a nemeșilor nemiloși și tirani?

În mai multe rânduri l-am întrebat de amănunte cu prilejul rupei liniei hovezilor, care blocau Alba-Iulia, unde Axentie, după spusa martorilor oculari

"Pages of „Minor Memoirs” about the Prefect Ioan Axente Sever", *Astra Salvensis*, III, 5, 2015, p. 54-71

și soților săi de luptă, a dat pilde de adevărat eroism român; apoi de incendierea Aiudului, cu care mulți dușmani îl acuză pe nedrept, ceea ce el a dovedit în „Răspuns la cartea neagră a baronului Kemény”. Țin minte că odată, vorbind despre întâmplarea aceea, mai întâi mânios exclama: „Nu le-am dovedit cu tot felul de documente, chiar și cu ale primăriei din C. că n-am avut parte la acel trist eveniment?”. Apoi continua cu un surâs discret: „Puteam să fiu atât de negalant să invoc ca martor pe preoteasa reformată din C., la care am fost găzduit în noaptea în care s-a întâmplat nenorocirea, ca ea să spună cum mi-a gătit cina, mi-a încălzit vinul”, etc. etc.

De altă dată mi-a povestit cum într-o zi, fiindu-i pușcat calul era aproape să fie prins lângă Alba-Iulia de hovezi și a scăpat numai așa că unul dintre bravii săi lăncieri, văzându-l în primejdie i-a cedat calul și încă i-a ținut și scara să poată sări mai repede în șa. Toți milițienii îl stimau și iubeau, cu toate că de multe ori trebuia să fie foarte strict cu ei. Cu multă mâhnire și amărăciune despre cele întâmplate după revoluția din 1849, zicând adeseori: „pe noi români toți ne-au înșelat”. Chiar și decorațiile ce i le-au conferit împăratul Franz Iosef și țarul Rusiei foarte arareori și atunci numai la insistența soției sale, le atârna la piept. Dimpotrivă însă cu plăcere și cu mândrie releva raporturile prietenești ce l-au legat de toți fruntași contemporani ai neamului nostru, începând cu arhierii Șuluțiu și Șaguna, apoi cu Cipariu, Moldovan, Bariț, br. Pop, Raț, etc., și multele planuri ce urzeau ei împreună spre binele poporului românesc.

În anul 1896, fiind scriitorul acestor șiruri numit profesor la liceul din Năsăud, am plecat din Brașov acasă, unde în anul următor am primit de la venerabilul general cum îl intitulas eu această semnificativă scrisoare.

Brașov, 16-II-1898

Nepoate Șotropa

Nu mai țin minte, mai erai pe la noi când am început a publica eu „Răspunsul la cartea neagră” în foile gazetei. Atât cred că știi că eu nu am lucrat pentru plată și nu am avut cuget să scot răspunsul în broșură.

Am făcut-o la provocarea lui G. P. D. și a unor profesori, dintre care cel dintâi îmi dădu mâna și se legă că-mi va plăti tiparul.

Ei și? Acum șapte zile prezentându-i în persoană primul exemplar ieșit de la compactor, crezi că m-a întrebat cât costă tiparul sau compactorul? Vorbă să fie! Uitat și eu sunt mult mai delicat decât să-i spun „promissum abit in debitum”

Iaca pentru ce am plecat la cerșit și am început a expedia câte 26 exemplare la amici și cunoscuți despre care am convingerea că mă vor ajuta ca să pot plăti la prima martie 40 flor. Numărați la compactorul.

Nicolae DUMBRĂVESCU

Te-am numărat și pe dumneata între acei bine voitori cunoscuți, și te rog împarte cele 25 de exemplare oarecum „ex offo” la domni profesori pe care îi salut, la domni puțini ofițeri pensionați care cred că se vor bucura citind multe bune și frumoase care îi privește. Iar exemplarele care nu le vei putea desface în 10-15 zile dimpreună cu bani ce vei prinde pentru cele desfăcute, trimite-le. Al vostru stimător moș

Axentie Severu

Un exemplar ți l-am închinat mării tale!

Iată, au trecut de atunci aproape trei decenii. De mult au plecat dintre cei vii și viteazul Axentie și înțeleptul Aurel Mureșianu, dar și soții mei de muncă Gr. Maior și Tr. Pop. de câte ori mă transpun cu gândul în vechea redacție a „Gazetei” între frunțașii mei prieteni, ori răsfoiesc scrisori din timpuri trecute, totdeauna îmi aduc aminte cu drag de taica Axentie; și m-am bucurat mult când am citit în ziare că tinerii universitari ai cercului cultural „Valea Târnavelor” aranjează în Cluj o serată și venitul ei îl destină pentru ridicarea unui monument eroului târnovean Axentie Severu, în satul său natal Frâua.

Transilvania, număr 4, 1926, pp. 159-160.